

är det just Hans von Schwerins hustru, Margaretha von Schwerin, som står i centrum. Hon grundade en hushållsskola på Skarhult, som blomstrade fram till slutet av 1950-talet, då den lades ned efter makarnas skilsmässa. Med Margaretha von Schwerin har vi färdats in i vår egen tid och redaktören, Alexandra von Schwerin, avslutar boken med ett kapitel om dagens slottsfruar, som ska knyta samman de levnadsöden som beskrivs i boken med dagens, moderna, kvinnor.

Författarna till antologin är en rad framstående forskare, som alla på något sätt forskat om kvinnors levnadsöden, om deras situation och möjligheter i historisk tid. Syftet med de olika kapitlen är klart: kvinnornas roll var betydligt mer än bara en hemmafru. Och med ”hemmafru” avses förstås en husfru som ägnade sig åt vad vi idag anser vara kvinnliga sysslor. De framstående kvinnor som beskrivs i boken var ju i en bemärkelse hemmafruar – de hade inga avlönade arbeten utanför hemmet – men det är ju å andra sidan ett traditionellt manligt sätt att beskriva det arbete som krävs för att sköta hem, hushåll och gods. Flera av Skarhults kvinnor har figurerat i andra studier, några har jag nämnt här ovan, och det gör att påståendet om att ingen frågat efter kvinnorna skaver än mer.

Det är förstas Skarhults slott som står i centrum för antologin och fungerar som en sorts scen där livet gestaltas och utspelar sig. Dick Harrison är den enda av författarna som egentligen inte alls talar om Skarhult, utan koncentrerar sig på att synliggöra de mäktiga kvinnor som funnits i historien men vars gärningar på olika sätt tystats. Poängen här är att visa att vår samtida blick på historiska skeenden säger mer om oss än något annat. Och visst är det så, att vår kultur till viss del påverkar hur vi tolkar och förstår en annan. Samtidigt finns det likheter som gör att kopplingarna mellan då och nu blir tydliga, synen på hierarkier, på kön, på hög och låg, på ung och gammal – för att ta några exempel. I *Den dolda kvinnomakten* figurerar främst kvinnor ur de högre stånden, från högadliga miljöer som besatt både kulturell och ekonomiskt makt, men ståndstillhörighetens möjligheter och begränsningar diskuteras inte i någon större utsträckning i någon av artiklarna. Flera av kvinnorna var bildade och utbildade. De rörde sig i kretsar som ytterst få hade tillträde till och deras privilegierade ställning möjliggjorde kanske en större frihet än för andra kvinnor.

Även om det är Skarhults slott som är bokens huvudsakliga scen, är det inte den enda. Flera av kvinnorna som beskrivs i boken hade egentligen en ganska lös

koppling till slottet. Mette Rosenkrantz, som visserligen byggde till slottet på olika sätt, bodde knappast där hela tiden och detsamma kan sägas gälla för flera av de andra kvinnorna. Det högadliga hushållet var ett flyttande hushåll. Martina von Schwerin bodde inte heller hon på slottet. Hennes sonson var visserligen född på Skarhult, men som vuxen bodde han i Lund. Istället framkommer det att ägarna ofta använde sig av egendomen Skarhult som ett skaffereri. Mängder av mat sändes från Skåne till ägarnas hushåll i rikets huvudstad. Stina Piper fick textilier som linne och blaggarn skickade från Skåne till Stockholm. Frågan är i vilken grad dessa kvinnor faktiskt påverkade Skarhult? Eller deras män, för den delen.

Även om det är en imponerande samling kvinnor som lyfts fram och vars liv beskrivs, finns det andra kvinnoöden som på många sätt stått närmare Skarhult men som inte närmare belyses i boken. Främst tänker jag på Martina von Schwerins sondöttrar, Elysabeth och Richissa, som styrde Skarhult med järnhand och som vägrade acceptera broderns förhållande med Maria Kaunitz.

Artiklarna i *Den dolda kvinnomakten* är läsvärda och engagerat skrivna, med en bredare publik i åtanke. Det är en lättillgänglig kvinnohistoria som återges i boken, vars motto ”kvinnor kan – också!” går som en röd tråd genom hela framställningen. Boken är illustrerad med flertalet fotografier, både av målningar och av Skarhult och dess ägare idag. Mest fångad blir jag av de olika illustrationerna av Skarhult. Det är ett stycke nordisk historia i allmänhet och skånsk historia i synnerhet som belyses genom de olika kvinnoöden som står i centrum. Genom de olika ägarlängderna har huset, slottet, stått kvar, förändrats, anpassats och utvecklats för att passa de olika ägarnas intressen – och ointressen – genom de fem hundra år som boken spänner över.

Marie Steinrud, Stockholm

Göran Ulväng, Sofia Murhem och Kristina Lilja: *Den glömda konsumtionen. Auktionshandel i Sverige under 1700- och 1800-talen*. Gidlunds, Möklinta 2013. 201 s., ill. ISBN 978-91-7844-832-6.

Ovanstående arbete är ett resultat av ett projekt, som genomfördes vid Ekonomisk-historiska institutionen i Uppsala mellan 2005 och 2009. Boken omfattar sju kapitel. Sofia Murhem ansvarar både för det inledande

och för det avslutande och sammanfattande kapitlet, medan samtliga tre författare har skrivit det andra och tredje kapitlet, nämligen om auktionernas etablering i Sverige respektive om projektets utgångspunkter, frågor och avgränsningar. Göran Ulväng ansvarar för de tre empiriska kapitlen, som handlar om de undersökta auktionernas karaktär, om säljare och köpare vid auktionerna (i samarbete med Kristina Lilja) och om varorna som såldes. Vilka som författat kapitlen framgår egendomligt nog inte av innehållsförteckningen. Undersökningen är koncentrerad till auktioner i Stockholm, i Enköping och på landsbygden utanför Enköping, det senare ett område som Ulväng visat stor förtrogenhet med i tidigare undersökningar.

Materialet, bevarade auktionsprotokoll, är oerhört omfattande. Detta gäller material från städernas auktionskammare. Författarna har därför tvingats till strategiska urval av vissa år och vissa månader. Materialet från landsbygden är däremot mer sporadiskt. Där bedrevs auktioner av privatpersoner, som mer sällan bevarat sina arkivalier. Där har man fått utnyttja de auktionsprotokoll som av olika anledningar blivit sparade. Man har valt att specialgranska några årtal, 1690, 1781 och 1870, och därtill några andra år under främst 1800-talet. Under de utvalda åren har man dock endast valt några månader under året. För Stockholms vidkommande har man t.ex. täckt in 25 % av alla auktioner 1690 men bara omkring 5 % av auktionerna 1781 och 1870. Avsikten med dessa stickprov har varit att få fram tendenser och förskjutningar i auktionsmönstret under 1700-talet och, främst får man väl trots titeln säga, 1800-talet.

Materialet har samlats i databaser och redovisas i ett stort antal tabeller. Undersökningen är starkt kvantitativ till sin karaktär och texten består till största delen av kommentarer till och tolkningar av tabellerna. Boken innehåller hela 55 tabeller (i några fall diagram), om jag nu räknat rätt.

Låt mig först redovisa några av undersökningens viktigare resultat och sedan övergå till funderingar och reflexioner kring dessa och undersökningens uppläggning. De flesta svenska städer har haft en särskild auktionskammare, några få ända sedan 1600-talet, de flesta sedan 1700- och 1800-talen. Stadsauktionernas officiella prägel har medverkat till att protokollen ofta blivit bevarade och möjliggjort studier som denna. Det hölls auktioner av skiftande slag: konkursauktioner, sterbhusauktioner och s.k. frivilliga auktioner, de senare då vanligen med en blandning av gods från olika säljare. Inköpen gjordes förr i regel på kredit och det tycks

ha varit auktionisternas största bekymmer att hämta in skulderna från inköparna, vars kredit löpte under flera månader, fullt i linje med den påtagliga kontantbrist som rådde i det agrara svenska samhället. Undersökningen koncentrerar sig på vissa varor som livsmedel, husgeråd, möbler, textilier och kläder men också på djur och jordbruksredskap (vanligt i Enköping och på dess landsbygd men inte i Stockholm). Däremot har man lämnat t.ex. auktioner på böcker och fastigheter åt sidan.

Såväl säljare som köpare står i fokus i studien. De förra verkar ha varit relativt lätta att identifiera, de senare var däremot något besvärligare. Författarna utgår från protokollens uppgifter om titlar på köparna för att kunna föra dessa till de olika sociala grupper som man arbetar med. Men i flera fall går inte detta och man måste laborera med en kategori av ”övriga”, som man förmodar huvudsakligen kan ha bestått av ”obesuttna”. Kvinnornas roll som köpare undersöks närmare, den är intressant i en tid när gifta kvinnor i allmänhet var omyndiga.

Några av studiens resultat kan koncentrerat sammanfattas på följande sätt. Den kategori som författarna kallar ”ståndspersoner” spelade en dominerande roll vid Stockholms första auktioner på 1690-talet, men deras roll både som säljare och ännu mera som köpare reducerades successivt med tiden. I slutet av 1800-talet deltog de knappast alls i auktionerna. I stället hade borgerskapet tagit över den dominerande rollen. I Enköping ökade också ”de obesuttna” sin roll vid auktionerna, både som säljare och speciellt som köpare. I Stockholm förlorar de däremot mark. Författarna tänker sig att avstånden till auktionslokalerna i centrala Stockholm skulle vara en orsak. Man tänker sig tydligen att de obesuttna bodde långt borta på malmarna. Det är ingen särskilt trovärdig förklaring: Arbetarbefolkningen bodde spridd i staden och var därtill van att gå långt, t.ex. till sina arbetsplatser i andra stadsdelar. Viktigare var nog i stället uppkomsten av pantlånekontor i Stockholm, som bättre än auktioner kunde locka de mindre bemedlade som behövde kontanter. I Enköping fanns även den viktiga gruppen bönder, som dock så småningom försvann ur bilden vid stadens auktioner. I stället var de dominerande på landsbygdens auktioner, dit stadsbor sällan begav sig.

När det gäller varorna konstaterar författarna att det i Stockholm skedde en förskjutning från husgeråd av metall till husgeråd av keramik under 1800-talet. Tennatallrikar ersattes av porslin. Försäljningen av enstaka fat och glas ersattes med tiden av försäljning av hela uppsättningar av bestick och serviser. Försäljningen av

guld- och silverföremål, som länge spelade en central roll som ekonomiska investeringsobjekt, avtog i betydelse. Möbler hade hela tiden en betydande plats vid auktionerna. Intresset för textilier och kläder minskade däremot med tiden kraftigt. Det tycks särskilt ha varit ”de obesuttna” som handlade med kläder. Forskarna tycker sig kunna spåra en riktning i köpen, så att man gärna köpte föremål av grupper högre upp på den sociala skalan. Särskilt möbler användes som medel för att i viss mån köpa sig en önskad livsstil. De anser också att såväl ståndspersoner som borgerskap och bönder under 1800-talets andra hälft vänder sig från auktionerna till den snabbt växande ordinarie varumarknaden, varför auktionshandeln mer blir en angelägenhet för de fattiga i samhället. I varje fall gällde detta i Enköping; författarna kallar t.o.m. Enköpings auktioner i slutet av 1800-talet för ”de fattigas marknad”.

Den glömda konsumtionen är en rik studie av ett intressant ämne. Det finns mycket för en läsare att fundera över och ibland ifrågasätta. En sådan sak är den socialgruppsindelning som författarna gjort och som spelar en avgörande roll för analys och resultat. Hur pass tillförlitlig och trovärdig är den? Författarna skiljer mellan ”ståndspersoner”, ”tjänstemän”, ”borgare”, ”bönder” och ”obesuttna” och har därtill en kategori ”övriga”. I bokens bilaga om socialgruppsindelningen anges under varje kategori ett större antal titlar, som varit avgörande för placeringen av säljare och köpare i rätt grupp. Men är detta alla de titlar som man mött i materialet eller skall de enbart ses som exempel?

”Ståndspersoner” är en särskilt problematisk kategori. Det tycks som om alla med adliga namn samt högre medlemmar av prästeståndet hamnar i denna kategori och därtill en del högre akademiker. Notabelt är att alla officerare ner till och med löjtnants rang hamnar här, medan fänrikar förts till en annan kategori, nämligen ”tjänstemän”. Indelningen blir problematisk eftersom man i texten hela tiden förutsätter att ståndspersonerna är mer välbeställda ekonomiskt än de borgerliga grupperna. Men varför skulle t.ex. en kyrkoherde eller en löjtnant vara mer besutten än t.ex. en rektor eller en stadsfiskal i kategorin ”tjänstemän” eller än en borgmästare, en handelsman eller en rådmän i kategorin ”borgare”?

Kategorin ”obesuttna” är också diskutabel. Det är ju en beteckning som normalt används om de jordlösa på 1800-talets svenska landsbygd, dvs. torpare, backstugusittare och statare. Här används den även om de fattigare grupperna i Stockholm och Enköping. I Enköping är

det extra märkligt eftersom just många fattiga stadsbor under 1800-talet köpte jordlotter i stadens närhet, som borgerskapet tidigare brukat, bl.a. för den berömda pepparrotsodlingen. Därmed blev dessa ”obesuttna” ju just jordägande. I samma kategori ingår enligt bilagan även rättare, vilket kan verka överraskande. Men det tycks ha varit en felskrivning i bilagan, eftersom rättare enligt texten (s. 92) faktiskt förts till kategorin ”bönder”. Av bilagan framgår inte att landsbygdens hantverkare generellt räknades till ”de obesuttna”, vilket jag menar också vore högst diskutabelt. Men av texten (s. 92) framgår att det är dit man fört dessa hantverkare.

Ett problem med socialgruppsindelningen är att man både vill visa olika gruppers ekonomiska ställning (olika grad av besuttenhet) och deras egen känsla av social tillhörighet. Om det är det senare som är avgörande kan man förstå att alla adelspersoner hamnar i kategorin ståndspersoner, oavsett deras ekonomiska ställning. Samtliga officerare hade troligen en uppfattning av att tillhöra samhällets elit, men då finns det ju heller ingen anledning att dra en gräns mellan löjtnanter och fänrikar. Och jag kan tänka mig att betjänter och trädgårdsmästare på herrgårdar, här placerade i kategorin ”obesuttna”, skulle protestera om de kunde. De kände sig säkert inte socialt underlägsna t.ex. städernas hantverkare.

Ett annat problem är att hela den här socialgruppsindelningen försköts kraftigt under den långa undersökningsperioden 1690–1900. Ståndspersonernas ekonomiska ställning blev allt mer ihålig. Titlarnas värde som social mätare skiljer sig på många sätt från 1700-tal till 1800-tal. Författarna verkar medvetna om detta men diskuterar inte frågan särskilt ingående.

Man hävdar att det var en allmän välståndsökning, som under 1800-talet gjorde först borgerskapet och sedan de obesuttna mer intresserade och kapabla att handla på auktionerna. Jag skulle nog sätta ett frågetecken för om man kan tala om ett ökat välstånd för de obesuttna grupperna under 1800-talet. Man kan påminna sig att det var Enköpings landsbygd som var scenen för den kring sekelskiftet 1900 omtalade statarprästen H. F. Spak, vars agitation målade upp en bild av en statarbefolkning som levde i yttersta armod. Det rörde sig visserligen om en starkt vinklad politisk retorik, men den saknade inte helt verklighetsförankring.

Jag skulle snarare utgå från att se auktioner som tillfällen för människor att sälja det man inte längre behöver, antingen för att man är tvungen (konkursauktioner) eller för att ägaren inte längre lever (sterbhusauktioner) eller för att man inte längre behöver föremålen, t.ex. i samband

med en flytt eller annan förändring i levnadsomständigheterna. Det är ett intressant påpekande som görs i texten, att sterbhushauktioner mycket väl kan ha tjänat till att få föremålen objektivt värderade inför ett arvsskifte, vilket då skulle förklara att somliga arvingar samtidigt bjuder på just de föremål de önskar ärva. De som vid auktionerna uppträder som köpare är personer som hoppas hitta något användbart, gärna till ett bra pris, ibland kanske utomordentligt billigt om inga konkurrerande köpare lägger bud. Köper de obesuttna kläder är det för att man kan göra mycket förmånliga inköp, särskilt som andra grupper har slutat intressera sig för att köpa främmande människors begagnade kläder. Den strategin fungerar väl minst lika bra i tider av brist och svaga inkomster. Även då måste man ha kläder, men man är tvungen att köpa dem så billigt man någonsin kan. Man behöver alltså inte förutsätta någon allmän välståndsökning som förklaring till de obesuttnas ökade intresse för auktioner i slutet av 1800-talet. Det kan ha varit tvärtom.

När det gäller formalia finns det en del skönhetsfläckar i texten. Den verkar inte ha blivit så noga korrekturläst. Här finns stavfel ("parantes" på s. 57), skrivfel (Herodotos har blivit Herododus på s. 29), faktafel (1800-talets store finansminister Gripenstedt har blivit statsminister på s. 32) och missbruk av semikolon. Men tyngdpunkten i texten ligger som nämnts på figurer, tabeller och diagram, och de är välgjorda och instruktiva.

Det här är som jag försökt visa en bok som väcker många frågor hos läsaren. Den är i mycket ett pionjärarbete på ett intressant forskningsfält. Studien går fram till sekelskiftet 1900. Som författarna påpekar förändras auktionsmarknaden sedan radikalt under 1900-talet med ett nytt och starkt intresse för antikviteter. Detta intresse fanns inte tidigare hävdar man, ett påstående som jag skulle vilja se bättre underbyggt. Man saknar i studien en redogörelse för andra typer av konkurrerande auktioner, främst konstauktionerna. Det sägs att sådana hölls redan på 1700-talet. Var det dit ståndspersonerna vände sig, när de lämnade de allmänna auktionerna under 1800-talet? Kanske kan man hoppas att författarna i framtiden kommer att följa upp denna studie med en undersökning av 1900-talets spännande auktionsmarknad. Den ekonomisk-historiska vinklingen borde också kunna kompletteras med en mer kulturhistorisk och konsthistorisk. Ett intressant problem vore att undersöka diskrepansen mellan elitens (konstexperternas) värdesättning av konst och den folkliga, som ju avspeglar sig i auktionspriserna på konst. Den senare följer ju ofta men långt ifrån alltid de officiella smakdomarnas rekommendationer. Ibland

går den folkliga smaken sina egna vägar. En forskare som med stor framgång varit inne på just detta fält är för övrigt just en ekonom-historiker, nämligen Martin Gustavsson, vars Bourdieu-inspirerade avhandling *Makt och konstsmak* jag recenserade i *Rig* 2002, nr 4.

Mats Hellspong, Stockholm

Anders Högberg: *Mångfaldsfrågor i kulturmiljövården. Tankar, kunskaper och processer 2002–2012*. Nordic Academic Press, Lund 2013. 189 s. ISBN 978-91-87351-34-1.

Kulturmiljövården "är en viktig samtidsaktör", säger arkeologen Anders Högberg vid Linnéuniversitetet. I boken granskar Högberg ett fyrtiotal projekt och undersökningar för att se om kulturmiljövården lever upp till de samhällspolitiska målen om ökad mångfald. Under den tioårsperiod som hans undersökningar omfattar, 2002–2012, finner han att vissa undersökningar såg ut att vara mer nyorienterade än andra. Några gick före och andra kom efter. Han tänker sig att kulturmiljövården länge hade varit bunden till nationalstatens nationsbygge och att mångfaldsfrågorna blev en ny utmaning under 2000-talet.

Tidigare var den antikvariska verksamheten inriktad på det förflutna, säger Högberg. Det nya var orienteringen mot samtiden, fortsätter han, och en mer komplicerad samhällsbild än tidigare. Samtidigt utvecklades nya nationalistiska rörelser som hävdade sitt tolkningsföreträde och sin ideologi. Mot den bakgrunden var Riksantikvarieämbetets omvärldsanalyser från 2000-talets inledning bland de mest innovativa dokument som svensk kulturmiljövård skapat, anser Högberg. Betoningen på samtiden blev viktig, fortsätter han, eftersom "kulturarvets materialitet" får sin mening i nuet.

Så vill Anders Högberg argumentera för ett levande och dynamiskt tänkande. Kulturarven måste få vara omtvistade; det är därför de är aktuella. Med mångfaldsperspektivet öppnar sig en möjlighet att låta flera grupper komma till tals. Boken innehåller åtskilliga tankar om kulturmiljövårdens uppgifter. Den börjar med ett kapitel om kulturmiljövården, en samtidsaktör i mångfaldsfrågor, och fortsätter med en presentation av utgångspunkterna och en begreppsdiskussion. Därefter följer studier, analyser och resultat, där undersökningarna presenteras, och efter den genomgången tar författaren upp frågor om mångfaldsarbete och framtida kunskapsbehov. I slutet